

Katja Kogej je poleg tega tudi v letu 1986 nadaljevala s popisom premične kulturne dediščine na terenu, ki ga mora po zakonu izvajati Goriški muzej.

*Inga Miklavčič-Brezigar
in Katja Kogej*

INŠTITUT
ZA SLOVENSKO IZSELJENSTVO
ZRC SAZU
LJUBLJANA

Bralce Glasnika želimo zgolj informativno seznaniti s preteklim in sedanjim delom Inštituta za slovensko izseljenstvo pri ZRC SAZU in nakazati odprte možnosti za etnološko proučevanje slovenskega izseljenstva.

Na pobudo zgodovinske sekcije pri Slovenski izseljenski matici v Ljubljani je bil leta 1963 ustanovljen Študijski center za zgodovino slovenskega izseljenstva pri predsedstvu SAZU (v nadaljevanju Center). Vse do leta 1967 je deloval v smislu iniciativnega odbora brez lastnih prostorov in kadrov. Znanstvenemu svetu Centra, sestavljenemu iz vrst akademikov, strokovnjakov izven Akademije ter treh članov Slovenske izseljenske matice, je predsedoval dr. Fran Zwitter.

Delo je bilo resno zastavljeno z namenom, da se v končni fazi napiše zgodovino slovenskega izseljenstva za obdobje od srede 19. stoletja do leta 1941. Gradivo o naših izseljencih ter o izseljevanju iz Slovenije smo zbirali in delno obdelovali v treh sekcijah Centra: arhivski (pod vodstvom tov. Eme Umek iz takratnega Državnega arhiva Slovenije), bibliografski (vodil jo je dr. Janez Logar iz Narodne in univerzitetne knjižnice) in statistični (pod vodstvom dr. Živka Šifererja iz Zavoda za statistiko SRS). V projekt, ki ga je financiral sklad Borisa Kidrica, so se vključili še geografi, zgodovinarji, sociologi itd.

Center je ves čas svojega aktivnega delovanja tesno sodeloval s Slovensko izseljensko matico. Le-ta je bila nekakšen posrednik med njim, povratniki in slovenskimi izseljenci po svetu, ki so, še zlasti iz ZDA, Južne Amerike in Zahodne Evrope, z vso zavzetostjo pošiljali svoje osebne, društvene, cerkvene arhive v domovino, kjer se je, predvsem z njihovo pomočjo, sčasoma kopičil fond izseljenske dokumentacije.

Arhivska sekcija je v tem času popisovala arhive različnih ustanov v Slo-

veniji, pomembne za proučevanje izseljenstva; dr. Šiferer je v dveh elaboratih obdelal statistične podatke o izseljevanju iz Slovenije od srede 19. stoletja do 1. svetovne vojne in po njej, tov. Jože Bajec (iz bibliografske sekcije) pa je v Slovenskih izseljenskih koledarjih 1965, 1966, 1967 in 1969 objavil bibliografijo izseljenskega tiska. Kasneje, leta 1980, je v Ljubljani izšlo tudi njegovo »Slovensko izseljensko časopisje 1891—1945«. Slovenska izseljenska matica je v sodelovanju s Centrom leta 1965 otvorila spominsko sobo Louisa Adamiča v njegovi rojstni hiši v Prapročah pri Grosupljem. Ob tej priložnosti so se pojavile tudi prve spodbude o ustanovitvi izseljenskega muzeja, ki pa so hkrati sprožile vrsto vprašanj o kadrih in prostorih Centra. Leta 1967 so jih delno rešili s tem, da so začasno zaposlili zgodovinarja in dobili dve manjši sobi v prostorih Inštituta za zgodovino pri SAZU. Državni arhiv Slovenije je Centru odstopil prostor za izseljenske arhive, Narodna in univerzitetna knjižnica pa izseljenski drobni tisk, fotografije, dvojnike knjig in listov, ki jih je poleg poglavitnih književnih in periodičnih publikacij do takrat hranila.

Pojavljati pa so se začeli novi problemi metodološkega značaja, ki so zavirali prehod iz pripravljalne faze v fazo strokovne obdelave zbranega gradiva. Poleg tega bi bilo, za uspešen konec zastavljenega projekta, potrebno dobiti nova finančna sredstva za obiske tujih arhivov (italijanskih, avstrijskih, ameriških...), pa tudi samih izseljencev. Ker se to ni zgodilo, je delo Centra konec šestdesetih, v začetku sedemdesetih let zamrlo.

Leta 1973 je prišlo do poskusov ponovne oživitve Centra, vendar brez uspeha. Še Slovenska izseljenska matica je še naprej sprejemala pošiljke izseljenskih arhivov, vendar jih ni več sistematično urejala.

Gradivo, zbrano v času projekta »Zgodovina slovenskega izseljenstva«, je danes shranjeno v Narodni in univerzitetni knjižnici, Arhivu SRS, večji del je na Slovenski izseljenski matici in Inštitutu za slovensko izseljenstvo pri ZRC SAZU. Težnja je, da slednji postane centralni zbirni center v Sloveniji za vso tovrstno dokumentacijo, periodiko in literaturo.

Center, kljub temu da je prenehal delovati, uradno ni bil ukinjen, zato lahko zapišemo, da ga je leta 1982 nasledil Inštitut za izseljenstvo pri

SAZU (v nadaljevanju Inštitut). Ustanovljen je bil na pobudo udeležencev mednarodnega simpozija ob 30-letnici smrti Louisa Adamiča (simpozij je bil v Ljubljani 1982. leta). Udeleženci so poudarili pomembnost nadaljnega proučevanja slovenskega izseljenstva in opozorili na mlajše strokovne kadre (slaviste, zgodovinarje, geografе, etnologue, sociologe), ki so v tem času pokazali ne le interes, temveč tudi prve rezultate svojih raziskav na področju izseljenstva.

Inštitut je po konstituiranju dobil svoje prostore v poslopju predsedstva SAZU, prve sodelavce, znanstveni svet (predsedoval mu je dr. F. Zwitter) in upravnika (dr. Janeza Stanonika). Ohranil in nadaljeval je delovno orientacijo svojega predhodnika in še naprej zbiral manjkajoče gradivo, pomembno za raziskovanje slovenskega izseljenstva, ter pričel tudi z znanstvenoraziskovalnim delom. V tesnem sodelovanju s Slovensko izseljensko matico je razširil in nadalje navezoval stike s Slovenci v ZDA, Južni Ameriki, Kanadi, Avstraliji in Zahodni Evropi. Sodelavci Inštituta so začeli sistematično urejevati dokumentacijo, ki je bila zbrana še za časa delovanja Centra (tj. zapuščine izseljencev, arhive društev, organizacij, župnij, posameznikov, izseljenski tisk itd.), navezovati stike s sorodnimi institucijami v Sloveniji, Jugoslaviji in v tujini, usklajevati znanstveno raziskovalno delo na tem področju ter pomagati študentom in znanstvenikom pri njihovih raziskavah.

Konec leta 1986 se je Inštitut za izseljenstvo preimenoval v Inštitut za slovensko izseljenstvo in se priključil k Znanstvenoraziskovalnemu centru (ZRC) pri SAZU. V kratkem bo dobil novega upravnika, po vsej verjetnosti zgodovinarja, in znanstveni svet, trenutno pa zaposluje dve sodelavki: germanistiko (ki proučuje nastajanje Adamičeve knjige »The Eagle and the Roots«) in etnologinjo-sociologinjo (ukvarja se s proučevanjem načina življenja avstralskih Slovencev).

Prikaz delovanja in usmerjenosti Centra, kasneje Inštituta, delno že nakazuje možnosti vključevanja mladih etnologov v znanstveno delo Inštituta. Menili smo, da bi bilo za začetek takšnega vključevanja smotrno študente najprej zainteresirati za etnološko raziskovanje slovenskega izseljenstva. Zato smo jih konec marca t.l. povabili k sodelovanju, in sicer smo v ta namen skupaj s Slovensko izse-

ljensko matico organizirali študentske prakse. Študentje so se našemu vabilu odzvali in delo na področju urejanja arhivov in izseljenskega tiska že poteka, trajalo pa bo več mesecev. Do sedaj se je javilo devet kandidatov, še nadalje pa bomo veseli vsakega, ki nam bo pripravljen pomagati. Predvsem gre za to, da bi se študentje preko urejanja zbranega gradiva vsaj delno seznanili z njegovo vsebino. Na podlagi tega bi se lahko odločili za etnološko obdelavo teme, ki bi si jo izbrali za seminarsko ali diplomsko nalogo. Gradivo je po vsebini zelo raznotero, razdeljeno po državah, kjer žive naši izseljenci, in je zelo izčrpen vir za proučevanje njihove materialne, socialne in duhovne kulture tako za preteklo kot za sedanjne obdobje. Večina arhivov in periode je strokovno še neobdelana. Na voljo so študentom in raziskovalcem, ki jih zanima izseljenska problematika.

Poleg omenjenih študentskih praks pa ostajajo še druge možnosti vključevanja mladih etnologov v naše raziskovalno delo. V skladu s srednjeročnim programom Inštituta (1986—1990) naj bi se znanstvenoraziskovalno delo usmerjalo na naslednja področja:

A. izdelati tipologijo izseljencev po področjih izseljevanja — vseljevanja in tipologijo imigrantske - emigrantske politike dežel izseljevanja - vseljevanja;

B. teoretično osvetliti nekatera odprta metodološka vprašanja, vprašanja relacije zdomec - izseljenec, vprašanja druge, tretje, ... generacije izseljencev ipd.;

C. izdelati študije, ki bi iz več zornih kotov raziskale prostor izseljevanja (tj. Slovenijo) in prostor vseljevanja (tj. vselitveno deželo), in sicer v času, ko se je proces izseljevanja - vseljevanja odvijal;

D. v zvezi s točko C izdelati raziskave procesov adaptacije, asimilacije, integracije, akulturacije naših izseljencev v novem okolju, še zlasti pa proučevanje ohranjanja oziroma izginjanja narodne, etnične identitete v preteklosti in danes;

E. primerjalne študije, npr.: zdomstvo - izseljenstvo, izseljenstvo v ZDA, izseljenstvo v Kanadi ipd.;

F. raziskave posameznih večjih in manjših regij, centrov slovenskih izseljencev po svetu (še zlasti je potrebno raziskati naše izseljenstvo v Evropi, v Južni Ameriki, Egiptu);

G. študije povratnikov v Sloveniji; H. monografije posameznih izseljencev, izdelane na podlagi njihovih zapuščin.

Raziskave naj bi bile interdisciplinarne, našteli pa smo le nekaj od tistih področij proučevanja slovenskega izseljenstva, ki so zanimiva za etnologe. Sicer pa vključuje vsak tematski sklop še manjše sklope — podteme, ki naj bi jih določil sam raziskovalec glede na predmet raziskovanja.

Možnosti seveda s tem še niso izčrpane, saj bomo upoštevali tudi želje posameznikov. Vabimo vas k sodelovanju.

VIRI IN LITERATURA:

Zapisniki sej IO Slovenske izseljenske matice, ki jih hrani Inštitut za slovensko izseljenstvo pri ZRC SAZU. Zapisniki sej znanstvenega sveta študijskega centra za zgodovino slovenskega izseljenstva pri SAZU.

Zapisniki sej znanstvenega sveta Inštituta za izseljenstvo pri SAZU in kasneje Inštituta za slovensko izseljenstvo pri ZRC SAZU.

Letopis SAZU, Ljubljana 1967, knjiga XVII.

Letopis SAZU, Ljubljana 1965, knjiga XV.

Letopis SAZU, Ljubljana 1970, knjiga XX.

Slovenski izseljenski koledar, Ljubljana 1965, 1966, 1967, 1969.

Breda Čebulj Sajko

INŠTITUT ZA SLOVENSKO NARODOPISJE ZRC SAZU LJUBLJANA

V Inštitutu za slovensko narodopisje, ki ima sedež na Novem trgu 3 in v Wolfovi 8, je zaposlenih 14 raziskovalcev, in to 8 etnologov (dr. Baš, dr. Cevc, mag. Fikfak, Križnar, mag. Ložar-Podlogar, Stanonik, Šašel-Kropej, Zemljič-Golob), 3 slavisti (Golež, dr. Kumer, mag. Terseglav), 2 muzikologa (Cvetko, Strajnar) in 1 koreolog (Ramovš), honorarni sodelavci pa so dr. Kuret, dr. Matičetov in dr. Vodušek. Celotna dejavnost Inštituta izhaja iz programa z naslovom Temeljne raziskave slovenskega ljudskega izročila, ki obsegajo slovstveno folkloro, šege in igre, glasbeno in plesno kulturo, izbrana poglavja iz materialne kulture in avdiovizualno dokumentacijo.

Sekcija za ljudsko slovstvo: Nadaljevale so se priprave za izdajo pripo-

vednega repertoarja Rezijanke T. Vajtove in pripovednega gradiva G. Križnika. Pripravljena je zbirka pripovedi pravljicne narave kot del izdaje vsega gradiva, ki je na podlagi pobud in akcij M. Stanonik prihajalo v arhiv slovenskih ljudskih pripovedi. Pridobivanje omenjenega gradiva se je nadaljevalo tudi v l. 1986 in je bilo zbranih 353 enot. Število izpiskov slovstvenofolklornih odlomkov islovenske literature je naraslo na 1014.

S študijem mednarodnega sistema AT so se začele priprave za kazalo slovenskih ljudskih pravljic. Obiski na terenu so večinoma potekali zaradi študija okoliščin in kontinuitete slovstvene folklorne na Gorenjskem. Opravljena je bila prva faza urejanja arhiva slovenskih ljudskih pripovedi. *Sekcija za ljudske šege in igre:* Za zgodovino raziskovanja šeg je bilo zaključeno delo »Etnologija na Slovenskem med 1848 in 1860«. Obsegalo je kvalitativno in kvantitativno raziskavo besedil, ki jim je mogoče pripisati določeno stopnjo etnološke oblikovanosti s posebnim pogledom na šege. Zgodovini raziskovanja šeg je bil namenjen tudi študij v tujini.

V pripravah za monografsko študijo o tradicionalni svatbi na Slovenskem so bila pregledana in ekscerpirana dela iz primerjalnega gradiva. Dopolnjeno je bilo gradivo o ženitovanjskih šegah iz tiskanih in rokopisnih virov. Izdelan je bil prvi del razprave o svatbenih šegah v širši okolici Novega mesta. Terenske raziskave so potekale na Dolenjskem in Koroškem, zajemale so ženitovanjske šege, šege ob rojstvu in smrti ter delovne in letne šege. Zbrano gradivo je bilo obdelano za uvrstitev v arhiv. Pripravljena je polovica 2. snopiča zbirke Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo 1848.

Sekcija za glasbeno narodopisje: Nadaljevalo se je delo za 4. knjigo korpusa Slovenske ljudske pesmi, za izdajo instrumentalne glasbe Rezijske ter zbirko Slovenske ljudske pesmi Koroške. Slednje 1. knjiga — Kanalska dolina — je izšla v l. 1986, 2. knjiga — Ziljska dolina — pa v začetku l. 1987. V okviru priprav za regionalne zbirke slovenskih ljudskih plesov je bilo pregledano vse rokopisno gradivo sodelavcev sekcije ter evidentirano za klasifikacijo in katalogizacijo. Za zbirko plesov Bele krajine je pripravljeno plesno gradivo, pregledana je bila primerjalna literatura. Opravljena je bila glasbena redakcija koledniških pesmi za knjigo Slovenska koledniška